

SCHUURKERK OP DE BURGAKKER TE BOXTEL (ca. 1672-1828)

Ruud van Nooijen (auteur)
Frank van Doorn (tweede lezer)
26 januari 2014

Samenvatting

1. Waarom schuurkerken?

Schuurkerken werden in Brabant gebouwd toen na de Vrede van Münster in 1648 de Nederlandse Opstand of Tachtigjarige Oorlog eindigde en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd erkend en Brabant ging behoren tot de Republiek. De republiek had een protestantse signatuur gekregen.

Nederduits gereformeerd (ook wel: ware religie) was de enig officieel toegelaten religie. Dit had ook gevolgen voor het vervullen van openbare ambten en bestuursfuncties: was men niet de ware religie toegedaan, dan kwam men niet in aanmerking voor genoemde functies. Katholiek Brabant kreeg geen zelfbestuur: de naam werd Staats-Brabant en het werd geregeerd door Staten-Generaal en Raad van State. Brabant werd overspoeld door van boven de grote rivieren komende dominees die het gewest zouden gaan bekeren en door protestantse burgers die de voor de katholieken verboden functies gingen overnemen. Katholiek Brabant ging ondergronds: in het geheim ontstonden 'kerken', eerst in kamers van huizen, nadien in bestaande (boeren-)schuren. Ook werden er nieuwe schuren gebouwd die als kerk werden gebruikt: vandaar de naam schuurkerken. Deze situatie duurde tot 1795 (Bataafse Republiek).

2. Boxtelse schuurkerk

Ook in Boxtel werd eerst in particuliere huizen gekerkt, later in schuren. Waarschijnlijk werd in 1672 aan het einde van de Burgakker de bekendste en waarschijnlijk ook de grootste schuurkerk van Boxtel gebouwd, met ernaast een pastorie. De schuurkerk stond op de plaats waar thans de voormalige Levensschool staat. Regelmatig werd op last van de drossaard de schuurkerk gesloten en moest een boete worden betaald. Na 1672 werd het regime toegeeflijker.

3. Einde van schuurkerk en pastorie

De schuurkerk werd, nadat in 1827 de grote Sint-Petruskerk weer was gerestaureerd en door de katholieken in gebruik was genomen, één jaar later gesloopt. De ernaast gelegen pastorie bleef in gebruik tot het jaar 1845. Omstreeks 1960 is het historische pand gesloopt.

1. Waarom schuurkerken, vanwaar de naam?

Waarom werden er gedurende een lange periode (1648 - 1798) in Brabant schuren als kerken gebruikt en nieuwe kerken als schuren gebouwd? In de provincie staan immers tientallen schitterende, vaak zeer oude, kerken. In het kort een stukje voorafgaande vaderlandse geschiedenis. Nadat de **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden** zich afscheidde van **Philips II**, koning van Spanje en tot dat moment heerser over de Habsburgse Nederlanden, bleef Brabant betwist gebied. De republiek had een overduidelijk protestantse, liever gezegd calvinistische, signatuur gekregen. In die tijd sprak men van **Nederduits gereformeerd**, ook wel **ware religie** genoemd. Dit leidde ertoe dat andere protestantse denominaties (bijvoorbeeld lutheranen, doopsgezinden: zij werden wel aangeduid als **dissenters**) als niet 'volwaardig' werden beschouwd, terwijl het voor rooms-katholieken en joden het vrijwel onmogelijk werd gemaakt hun religie te beoefenen. Deze ontwikkeling had nog andere gevolgen: was men geen belijder van die ware religie, dan was het onmogelijk om een openbaar ambt of een bestuursfunctie te vervullen, bijvoorbeeld schepen, drossaard, postmeester, rentmeester, vorster (gerechtsdienaar), tollenaar. In 1629 viel de vesting 's-Hertogenbosch in handen van de Republiek. De **Staten-Generaal** begonnen met plakkaten (verordeningen) uit te geven die het leven van de Brabantse katholieken en hun geestelijkheid zuur, zo niet onmogelijk maakten. In 1648 volgde de **Vrede van Münster**. Tengevolge hiervan kwam onder andere het noordelijk deel van het vrijwel geheel katholieke Hertogdom Brabant tot de Republiek te horen. De Reformatie deed vanaf dat moment haar invloed in volle omvang ook in het zuiden van de Republiek gelden. De naam werd **Staats-Brabant** en het werd voortaan geregeerd vanuit 's-Gravenhage door de Staten-Generaal en de **Raad van State**. Het werd beschouwd als zendingsgebied waar zo snel mogelijk de nodige dominees naar toe moesten om de inwoners te bekeren tot de ware religie. Gevolg van deze maatregelen was onder meer dat in Brabant de katholieken overal hun vaak grote, middeleeuwse kerken kwijtraakten aan de meestal zeer kleine protestantse gemeenschappen. Deze waren niet, of niet goed, bij machte deze grote gebouwen naar behoren te onderhouden en op veel plaatsen zien we door de tijd heen kerken (deels) instorten of beschadigd raken door omvallende torens of torenspitsen. Een voorbeeld daarvan is de oude kerk van Sint-Michielsgestel in het centrum, waarvan alleen nog het stenen torenlichaam resteert. Kloosters werden gesloten of mochten nog tijdelijk voortbestaan onder voorwaarde dat geen nieuwe roeping meer werden aangenomen. Op deze wijze kon het Boxtelse **Clarissenklooster** zijn bestaan rekken tot het jaar 1717. Priesters mochten hun functie niet langer uitoefenen en moesten de provincie verlaten. Voor zover ze hieraan geen gevolg gaven moesten ze onderduiken en hun functie in het geheim uitoefenen. In 1636 verlieten de Boxtelse kanunniken hun woonplaats. Vanuit de rest van de Republiek reisden veel protestanten af naar Brabant om daar de voor katholieken verboden functies in te nemen. Het lukte echter niet om overal stads- en dorpsbesturen samen te stellen enkel bestaande uit protestanten. Vandaar dat de Staten-Generaal gedwongen waren toe te staan dat in een voorkomend geval ook **modeste** (gematigde) katholieken schepen of president schepen werden. In de praktijk gaf deze maatregel echter regelmatig onenigheid. Aanvankelijk gingen katholieken een deel van hun kerkelijke activiteiten - opdragen van de heilige mis, lof of eucharistische aanbidding, biecht horen, trouwen - voortzetten in particuliere huizen. In het jaar 1671 was er in Boxtel sprake van drie plaatsen waar missen

werden opgedragen: één huis en een tweetal schuren. Dit leverde natuurlijk gevaar op voor de bezitter van het pand die dit toestond. Probleem was dat de meeste huizen te klein waren om een groot aantal gelovigen te herbergen. Boerderijen en kloosters hadden vaak bijgebouwen, waaronder ook grote schuren die meer ruimte boden. Daarbij moeten we bedenken dat boerenbedrijven vaak nog tot in het centrum van een dorp of stad aanwezig waren. Nadien werden ook nieuwe schuren gebouwd uitsluitend om als kerkrimte te dienen. Zo'n schuur was dus een redelijk onschuldige vermomming. Op geen enkele wijze toonde men dat het om een kerk ging. Dus geen gotische (spitsboog) vensters of torentje met klok. Ondanks alle inspanningen van de landsregering zag men geen kans het katholieke Brabant van religie te doen veranderen. Anderzijds: in de meeste dorpen en steden was de protestantse gemeenschap zo klein dat die geen kans zag de katholieke religie de kop in te drukken. Hoewel in elk dorp minimaal de dominee, schoolmeester en drossaard protestants waren, had men te weinig (dwang-) middelen om alle verordeningen van de Staten-Generaal blijvend af te dwingen en te handhaven.

Bovendien moesten protestanten oppassen dat hun het leven niet al te zuur werd gemaakt, hetgeen van tijd tot tijd toch nog gebeurde. Zo kon de drossaard niet vertrouwen op ondersteuning van schuttersgildes bij het uitvoeren van bepaalde onderdelen van zijn taak, omdat de leden van die gildes massaal katholiek waren gebleven en weigerden op te treden tegen geloofsgenoten. Ook gebeurde het dat een katholieke eigenaar weigerde een huis te verhuren of verkopen aan een dominee of schoolmeester. In Boxtel waren de drossaards **Arent van Duynen** en **Jan Bowier** berucht om hun optreden tegen de katholieken. Kort na de Vrede van Münster die in mei 1648 werd gesloten, waren nieuwe drossaards en dominees die overal in Brabant waren benoemd, in de meeste gevallen nog vol goede moed en fanatiek in hun pogingen om katholiek Brabant in het gareel te krijgen. Wederzijds hield men elkaar goed in het oog. De drossaard moest oppassen voor de dominee en dat gold omgekeerd evenzeer.

September 1648: in Boxtel arriveert de eerste dominee

In Boxtel was de eerste dominee, **Johannes Aelstius**, van mening dat de nieuwe, eveneens protestantse drossaard, de katholieken te veel de hand boven het hoofd hield en hij deed daarover zijn beklag bij de Staten-Generaal. Een drossaard die - in de ogen van een dominee - ten aanzien van katholieken te lankmoedig optrad, kon uit meerdere overwegingen op deze manier optreden. Het kon zijn dat hij corrupt was en zich liet betalen om de schuurkerk te gedogen; het was ook mogelijk dat hij te goeder trouw was en de katholieken hun gang liet gaan om de lieve vrede in de leefgemeenschap, waarin iedereen iedereen nog kende, te bewaren. Een voorbeeld: al in 1630 inde de Bossche hoogschout **Bergaigne** een bedrag van enige duizenden guldens (!) voor het oogluikend toestaan dat er in de stad in huizen door katholieken werd gekerkt. Die afkeurenswaardige houding van corrupte officieren was de landsregering een doorn in het oog. Vandaar dat in 1730 een plakkaat werd uitgevaardigd waarbij in deze kwestie de **recognitiegelden** (recognitie = erkenning) hun intrede deden. Katholieke kerkbesturen werden verplicht jaarlijks een vaststaand bedrag aan de officier (drossaard) te betalen. Waren er naast een pastoor nog een of meer kapelaans aanwezig, dan werd een hoger bedrag aan recognitiegeld gevorderd. Maar ook nadien vonden er nog kerkstoringen en -sluitingen plaats. Dit geschiedde dan vaak bij wijze van strafmaatregel. Zo werd een kerk gesloten omdat een gevangengezet persoon wist te ontsnappen... In een ander geval betrof dit het onttrekken van een minderjarig kind aan de opvoeding in een protestants milieu. Dit laatste kon gebeuren als bijvoorbeeld een katholiek kind wees werd. Dan bepaalde

de plaatselijke magistraat waar en hoe het kind werd ondergebracht en opgevoed. Onnodig te zeggen dat men hierin een kans zag een nog jong kind te doen opvoeden in een protestants milieu en zo voor die religie te 'winnen'.

Deurwaarder belast met kerksluiting

Kerksluitingen werden in de praktijk verricht door een deurwaarder die bij de desbetreffende kerk het exploit voorlas en overhandigde aan de pastoor. Daarna sloot en verzegelde hij het kerkgebouw. Zolang de sluiting voortduurde controleerde hij de zegels regelmatig op hun conditie (verbroken/ongeschonden zijn). Volgde op de sluiting een maatregel van **Hunne Hoogmogenden** (Staten-Generaal) - bijvoorbeeld het verwijderen van aangebrachte wijzigingen, of ontsluiting van de schuurkerk - dan lag de uitvoering daarvan weer in handen van deze deurwaarder. Het hoeft geen betoog dat deze functionaris niet altijd even vriendelijk werd bejegend. Regelmatig kon hij zijn werk pas verrichten als er een gewapende bescherming voorhanden was.

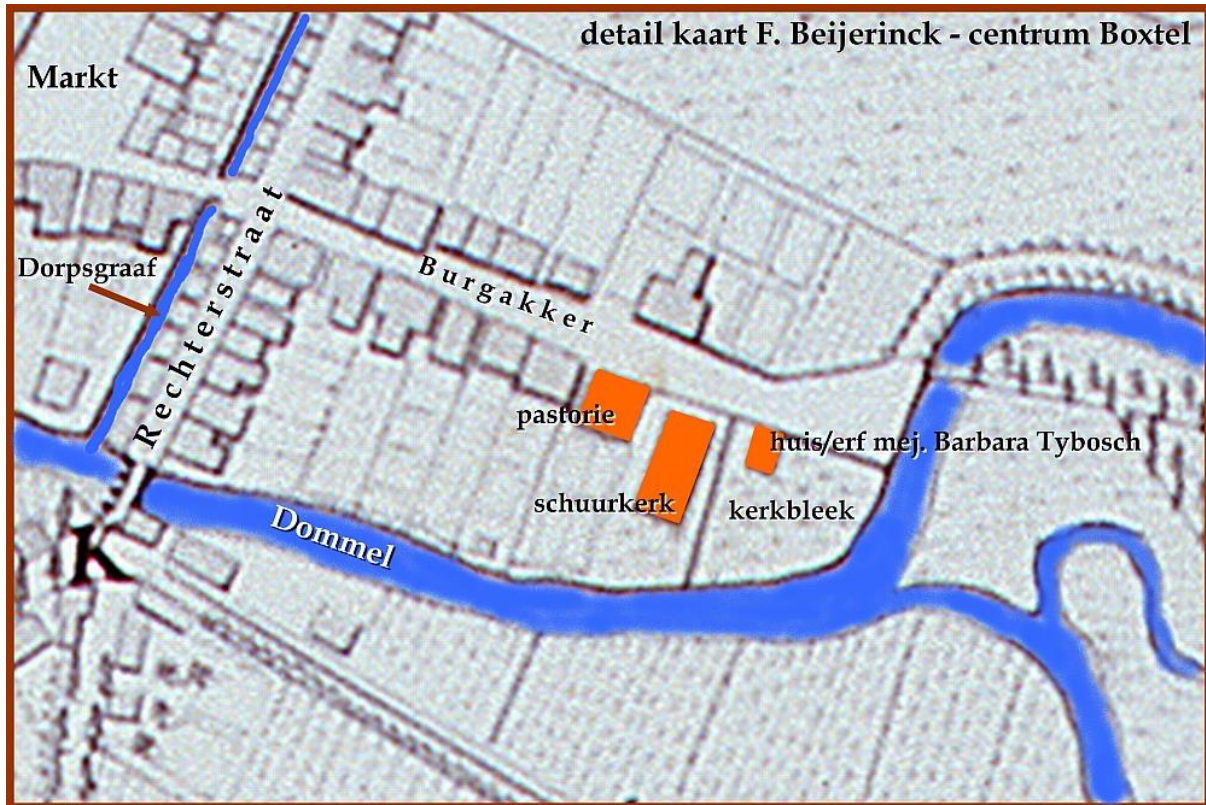
In de praktijk hielden drossaards in de eerste periode na 1648 de katholieken scherp in de gaten en vonden regelmatig kerkstoringen plaats en werden schuurkerken gesloten. Dit gebeurde niet zelden nadat daaraan voorafgaande de protestanten waren dwarsgezet. Voorbeelden: verstoring van de (protestantse) kerkdienst, het gooien van stenen naar de dominee, weigeren om de drossaard te ondersteunen bij diens taak. Ook een zonder toestemming verrichte (kleine) verbouwing of onderhoud aan een schuurkerk kon aanleiding vormen tot sluiting. Er waren drossaards die tegen betaling een oog dichtknepen. Dit leidde ertoe dat betalen van recognitiegelden op enig moment in gebruik kwam. De katholieken betaalden een vastgesteld bedrag om te bereiken dat hun kerk gedoogd werd. Na 1672, het jaar dat Nederland door Frankrijk werd binnengevallen - de Franse **Zonnekoning** (Lodewijk XIV) verbleef nog gedurende tien dagen op **kasteel Stapelen** - werd het beleid ten aanzien van de Brabantse katholieken milder. Wellicht omdat de Staten-Generaal vreesden dat de Brabantse bevolking in opstand zou komen of zich zou aansluiten bij het zuiden. De **plakkaten** (verordeningen) van de Staten Generaal bleven weliswaar van kracht, maar handhaving kreeg minder prioriteit. Men had intussen wel door dat Brabant overwegend geen zin had in het protestantse geloof. Zo kon de katholieke bevolking van Brabant haar schuurkerken blijven gebruiken tot aan de komst van de **Bataafse Republiek** in 1795, de daaruit voortvloeiende volksvertegenwoordiging de Nationale Vergadering en het product van dit orgaan: de **Staatsregeling van 1798** (grondwet), waarbij onder meer alle godsdiensten gelijk werden gesteld. In een van de toegevoegde artikelen bij deze wet was een regeling opgenomen ten aanzien van de teruggave van genaaste kerken. Dat betekende in Brabant bijna overal dat katholieken hun - vaak deerlijk gehavende - oude kerken terugkregen. De vaak kleine protestantse gemeenten kwamen zo op straat te staan en hadden bijna nergens geld om een eigen kerk te laten bouwen.

2. De Boxtelse schuurkerk

Ook in Boxtel ontstond aanvankelijk, noodgedwongen, de gewoonte om in particuliere huizen kerkdiensten te organiseren. Nadien moet er een drietal schuurkerken zijn geweest, doch

waar die stonden is niet bekend.

De bekendste schuurkerk wordt in 1672 genoemd. Het kerkgebouw werd waarschijnlijk in dat jaar in opdracht van pastoor **Walter Vogels** samen met een huis dat als pastorie dienst zou gaan doen, opgetrokken.

Detail kaart uit 1801 met schuurkerk (ca. 1672 - 1828) op Burgakker te Boxtel

Schuurkerk tussen Dommel en Burgakker

De schuurkerk werd aan het einde van de toen nog onverharde Burgakker, gelegen op een perceel grond tussen Burgakker en rivier de Dommel gebouwd. De schuurkerk stond haaks ten opzichte van de rivier en aan de voorzijde lag een pleintje dat grensde aan de Brugakker. De locatie van de schuurkerk is nu nog te herkennen aan de later op die plek gebouwde en nu nog bestaande Levensschool, thans in gebruik bij **SintLucas** (mbo-school). De pastorie stond, aan de noordzijde naast de schuurkerk. Op die plek staat nu, naast de smalle weg die toegang geeft aan de erachter gelegen appartementen, een rijtje huizen.

Einde Burgakker te Boxtel met voormalige Levensschool, thans (2014) in gebruik door SintLucas. Vooraan rechts stond de pastorie (zie desbetreffende zwartwitfoto).

Pastorie schuurkerk

Zoals gezegd werd ten noorden van de schuurkerk een ruim, met een zijgevel aan de Burgakker grenzend, herenhuis gebouwd dat als pastorie diende. Deze woning voor pastoor en kapelaans was voorzien van een hof die doorliep tot aan de Dommel. Op het erf was ook een schuur aanwezig. Tot in het centrum van Boxtel lagen in die tijd nog percelen grond die door de aangrenzende bewoners van panden werden gebruikt als moestuin om zo voor een deel van de voeding, zelfvoorzienend te kunnen zijn.

De pastorie zelf was een ruim tweelaags, gepleisterd pand met een bewerkte houten omlijsting rond de voordeur. Inwendig was in de grote kamer beneden een met marmer beklede schouw aanwezig. Het pand was voorzien van een wolfsdak. Eronder lag een kelder met aan weerszijden nissen: aan elke zijde vijf, derhalve in totaal tien nissen. Waarschijnlijk hebben die gediend om flessen wijn op te slaan. Met het hiervoor genoemde pleintje, gelegen tussen kopgevel en straat, voldeed het gebouw aan de eis dat een schuurkerk niet onmiddellijk gelegen mocht zijn aan de openbare weg.

Pastorie schuurkerk aan Burgakker te Boxtel. Waarschijnlijk kort voor de sloop ca. 1960. Links is de gemetselde pilaar zichtbaar van het hekwerk bij de Levensschool.

Kerkstoringsen en kerksluitingen

Zoals ook elders in de provincie veelvuldig voorkwam, ontkwam Boxtel niet aan diverse verstoringen van de kerkdiensten en aan kerksluitingen. Dat gebeurde in 1690, 1698, 1706, 1711, 1752, meestal vergezeld van een forse boete.

Schuurkerk vergroot

Aan de Burgakker werd bij de schuurkerk geen kerkhof aangelegd, zodat men overleden katholieken bleef begraven op het kerkhof rond de Sint-Petruskerk. Waarschijnlijk bleven tot 1721 naast de schuurkerk op de Burgakker elders in Boxtel nog twee andere schuurkerken in gebruik.

In genoemd jaar verwierven de Boxtelse katholieken toestemming van de Staten Generaal om de schuurkerk aan de Burgakker te vergroten. Voor alles - vergroten, onderhoud of dat nu indan wel uitwendig was - moest vooraf toestemming worden verkregen van de regering. Het was een behoorlijk groot gebouw: zo'n 38 bij 14 meter. Het dak was met riet gedekt. In het gebouw waren drie altaren aanwezig: één hoofdaltaar en twee zijaltaren. Er hingen diverse schilderijen. Vermoedelijk zijn enige, thans in de Sint-Petrusbasiliek opgehangen schilderijen afkomstig uit de schuurkerk. Voorts was de schuurkerk inwendig voorzien van pilaren waartegen heiligenbeelden waren geplaatst. Een ervan hangt nu in de Heilig-Bloedkapel en stelt priester Eligius van den Aker voor op het moment dat hij de kelk heeft omgestoten en de witte miswijf rode vlekken achterlaat op het altaarlinnen.

Het deftigste Kerckehuys

Op 14 februari 1727 richtten de Boxtelse katholieken zich in een rekest tot de **Apostolisch Nuntius in de Nederlanden**. Men verzocht om toestemming teneinde pastoor

J. van Mierlo zondags tweemaal een heilige mis op te laten dragen. Voorts maakten ze gewag van hun enthousiasme inzake hun kerkgebouw dat ze omschreven als **het deftigste kerckehuys van de geheele Meijerije van 's Bosch**.

Gedwongen sluiting schuurkerk

Op 19 augustus 1752 was het drossaard Jan Bowier ter ore gekomen dat er in de schuurkerk **timmeragiën en vernieuwingen** waren aangebracht. Dit leidde tot een maandenlange sluiting. Vier maanden later, op 24 december werd de kerk, na een eerder ontvangen missive uit Den Haag, tot opluchting van de Boxtelse katholieken weer opengesteld. De Staten Generaal lieten weten dat de overtreding voor **deze reize werd geconniveert** (oogluikend toegestaan). Deze gunstige beslissing blijkt te zijn ingegeven doordat de Heer van Boxtel financieel had bijgedragen aan het onderhoud van de kerk.

Staten Generaal vieren de teugels

In 1787 vierden de Staten Generaal de teugels enigszins: men mocht voortaan - zonder de daarvóór noodzakelijke voorafgaand verkregen goedkeuring - onderhoud en reparaties verrichten aan schuurkerken.

Helemaal vrij waren de katholieke kerkbesturen echter nog geenszins: voor vernieuwing of vergroting had men nog steeds toestemming nodig! De Burgakker was, evenals het grootste deel van Boxtel, tot het jaar 1788, onverhard. In dat jaar reisde Boxtelaar **Hendrik Verhees** in opdracht van het dorpsbestuur naar Brussel om daar keien te kopen voor verharding van onder meer de Burgakker. Die verharding vond plaats vanwege het vele verkeer van en naar de schuurkerk. In dat jaar kreeg de schuurkerk en nieuwe vloer van blauwe, waarschijnlijk arduinen tegels.

Najaarsstorm beschadigt schuurkerk

Zondag 9 november van het jaar 1800 teisterde een zware najaarsstorm Boxtel. Hoewel het schip van de Sint-Petruskerk al in 1684 was ingestort, stond tot dat moment de noordelijke muur van het schip nog overeind: genoemde storm deed de muur alsnog instorten. Ook de schuurkerk aan de Burgakker kreeg het hard te verduren en liep behoorlijke schade op. We zijn daarover geïnformeerd omdat de toenmalige pastoor, deken **Frans du Messie**, daarover een aantekening maakte in het doopboek. Dit doopboek berust thans in het BHIC te 's-Hertogenbosch.

3. Einde van schuurkerk en pastorie

Schuurkerk gesloopt

Hoewel de middeleeuwse Sint-Petruskerk al in 1798 in principe en in 1809 definitief terug werd gegeven, zou het nog duren tot 1823 voordat het verzet van vicaris **Antonius van Alphen**, zelf geboren aan de Burgakker, tegen herbouw van de kerk eindigde en er eindelijk geld was voor restauratie. November 1827 werd de Sint-Petruskerk weer in gebruik genomen. Een jaar later, in 1828, werd de schuurkerk aan de Burgakker afgebroken. De bruikbare resten werden verkocht.

Pastorie Burgakker blijft nog in gebruik

De pastorie gaf in de laatste periode van de schuurkerk onderdak aan pastoor en deken (van Orthen) **Antonius de Wijs**. Na de heringebruikname van de Sint-Petruskerk was in die omgeving niet direct een geschikt onderkomen beschikbaar dat als pastorie kon dienen. Gevolg was dat de pastoor en zijn kapelaans bleven wonen in de pastorie aan de Burgakker.

Pastorie verhuist naar Dekanij op Duinendaal

Op het huidige adres Duinendaal nr. 2 was het fraaie grote pand **Dekanij** gelegen, dat vóór de Reformatie woning was geweest van de deken van het Boxtelse kapittel. Het werd tijdens de Reformatie woning van de drossaard. Later woonde daar onder meer de gemeentesecretaris **Petrus Cuijpers**, wiens werkplek aanvankelijk lag in een ruimte naast het raadhuis (huidige Heilig-Bloedkapel) in de Sint-Petruskerk. Toen het gemeentebestuur in 1823 bij aanvang van de restauratie van de kerk zonder raadhuis en werkruimte voor de secretaris kwam te zitten, werkte Cuijpers vanuit zijn huis, de Dekanij. Hij verhuurde tevens ruimte aan het dorpsbestuur voor opslag van het archief en ruimte om te vergaderen. Na het overlijden van Cuijpers kocht het kerkbestuur de Dekanij, liet het oude pand slopen en op hetzelfde grondplan een nieuw pand bouwen dat zou gaan dienen als pastorie. Dit pand bleef bewaard tot op de dag van vandaag. In 1845 verhuisde de inmiddels bejaarde deken De Wijs met zijn kapelaans van de pastorie aan de Burgakker naar het nieuwe pand op Duinendaal. Tegenwoordig (2014) doet het dienst als pastorie van de **Verrijzenisparochie** en het werd in 2011 nog gerestaureerd, waarbij een, waarschijnlijk bij de herbouw in 1845 aangebrachte muurschildering, achter behang werd herontdekt.

Roemloos einde pastorie aan Burgakker

Welke bestemmingen het fraaie herenhuis aan de Burgakker dat als pastorie van de schuurkerk dienst deed tussen 1672-1845 en na 1845 allemaal heeft gehad, is niet bekend. Wel is bekend dat het pand kennelijk waardevol genoeg werd geacht om in het jaar 1931 te worden opgenomen op de **Voorlopige lijst van Rijksmonumenten**.

Voorts weten we hoe het pand in de laatste jaren van zijn bestaan werd gebruikt en wie er woonden. Zo werd **Sepha (Josepha Lamberta) Toemen** december 1932 geboren in deze voormalige pastorie. Haar ouders huurden delen van het pand van eigenaresse, mevrouw **Van Elk-Manders**. Op de begane grond huurden ze de twee kamers aan de rechterzijde van het huis, evenals de van een plat dak voorziene uitbouw, de woonkeuken, aan de achterzijde. In deze uitbouw was aan Burgakkerzijde voor hen de voordeur. Boven huurden ze drie slaapkamers.

De vader van Sepha, **Willem Toemen**, had een wasserij met drie man personeel in een deel van een voormalige weverij achter de pastorie. Daar werd de zolder gebruikt voor het drogen van de was. Er was een luik met een katrol waarover een hijstouw liep, om manden met wasgoed omhoog te hijsen en weer neer te laten. Sepha's vader greep een keer het touw mis, viel elf meter naar benden en overleefde het wonderwel zonder blijvend letsel. De wasserij werd omstreeks 1940 beëindigd. Vader Willem werd inmiddels gemobiliseerd en verbleef, opgeleid tot hoefsmid, aan de Grebbeberg. De kelder was in de oorlog in gebruik als schuilkelder: bereikbaar via een schuin luik aan de buitenzijde. Sepha's vader, inmiddels weduenaar geworden, verhuisde omstreeks 1954 naar de Gildenhof.

Het pand werd tevens bewoond door de heer **Wim Kerkenaar** met vrouw en zoon Rob. Zij hadden een eigen ingang aan de achterzijde. Na zijn scheiding bleef Wim er alleen wonen. In de woning naast de pastorie woonde de heer **Van der Haagen**, vader van **Adriaan van der Haagen**, oprichter van de eveneens achter de pastorie gelegen meubelfabriek **Novum**, ondergebracht in een ander deel van de voormalige weverij. Een overblijvend deel van de pastorie, de benedenkamers links van de centrale gang waren in gebruik door meubelfabriek Novum. Er werd hout en houtfineer opgeslagen. De achterste kamer diende als schaftlokaal voor het personeel van de meubelfabriek. In 1955 verhuisde Novum naar de Van Salmstraat

waar zich later het industrieterrein ontwikkelde. Mogelijk stond de pastorie de laatste vijf jaar van haar bestaan leeg. Zoals hiervoor reeds gezegd: in 1931 kreeg de historisch belangrijke pastorie van de Boxtelse schuurkerk een plaats op de voorlopige lijst van rijksmonumenten. Niettegenstaande dit gegeven vond het pand omstreeks 1960 alsnog een roemloos einde door sloop.

literatuur/bronnen:

- Piet Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* (2 delen), Stichting Red de Toren, Stichting Hartje Boxtel;
- Hendrik Verhees, Stichting, *HENDRIK VERHEES, een grensoverschrijdende Brabantse landmeter, cartograaf en patriot (1744 - 1813)*, Stichting Hendrik Verhees, 1990;
- Brabants Heem, 1983, XXV I blz. 22-36;
- Ruud van Nooijen, interview met Sepha Toemen, maandag 7 februari 2011.